

Terbetuloa aikamatkalle talven ihmeisiin!

TALVI

lautapeli

Reittimme alkaa hämärtyvästä marraskuusta syystalven kolkutellessa ovelle. Kierrämme joulun kautta sydäntalveen ja laskeudumme kohti kevättä ja piteneviä päiviä, kunnes maali häämöttää huhtikuun taittuessa kesää kohti. Matkan varrella edessä on oppeja ja etappeja menneiden aikojen talonpoikaistavoista, uskomuksista ja perinteistä.

Mukaan matkaan tarvitset tavallisen nopan ja laudalla etenemistä varten oman pelinappulan jokaiselle pelaajalle.

Pelilaudalla edetään noppaa heittämällä.
Voittaja on ensimmäinen maaliviivan ylittänyt pelaaja.

Katso tästä ohjekirjasta mitä ruuduissa tapahtuu ja toimi ohjeiden mukaan. Mikäli sinut ohjataan uuteen ruutuun, toimi myös siinä olevien ohjeiden mukaisesti ennen vuoron siirtymistä seuraavalle pelaajalle.

MARRASKUU

- 1 Marraskuun suomenkielinen nimi viittaa siihen, että Etelä-Suomessa maa on usein yöpakkasten vuoksi roudassa. Siksi useimmat ruohovartiset kasvit kuolevat eli tulevat martaiksi.
- 2 Suomessa marraskuu on lyhyiden ja harmaiden päivien, syysmyrskyjen, syyssateiden ja monesti myös ensilumen aikaa. Siksi sitä pidetäänkin usein ensimmäisenä talvikuukautena.
- 3 Talven alla juhlittiin kekriä eli satokauden päättymistä. Kekriä vietettiin kun taloissa saatiin kaikki peltotyöt päätökseen loka-marraskuun vaihteessa. Kekrinä pöydät olivat runsaita ja ruokaa riitti kaikille. Suurilla syömingeillä haluttiin varmistaa myös tulevan sadon runsaus. Jää sulattelemaan raskaita ruokia yhden heittovuoron ajaksi.
- 4 Marraskuun alussa viimeisteltiin syystyöt ja vielä ennen iltojen pimenemistä kehrättiin kalaverkkojen langat ja kudottiin pyydykset, jotta ehdittiin valmistautua Antin päivästä alkavaan talvikalastuskauteen. Hyppää viisi ruutua eteenpäin kokeilemaan jäiden kestävyyttä.
- 5 Marraskuun latinankielinen nimi november tulee yhdeksää merkitsevästä sanasta novem, sillä ennen Julius Caesarin kalenteriuudistusta marraskuu oli vuoden yhdeksäs kuukausi. Hyppää siis eteenpäin ruutuun numero yhdeksän.
- 6 Ennen uskottiin suvun vainajien tulevan kekrinä katsomaan miten paikkoja on pidetty kunnossa vuoden ajan. Esi-isiä pidettiin tyytyväisinä kattamalla heille ruokaa pöytään ja lämmittämällä saunakin valmiiksi, ettei tuonpuoleisten tarvinnut vaivaa nähdä erikseen. Tyytyväisten esi-isien uskottiin suojelevan heille ennen kuuluneita maita.
- 7 Maan kuolemaa tarkoittava "marras" on arjalainen lainasana yli kahden tuhannen vuoden takaa. Jää ruutuun yhden heittovuoron ajaksi ihmettelemään kielen kehitystä.
- 8 Puhuri – pakkasen isä, kylmän ja talven henki – puskee sinua kolme ruutua eteenpäin.
- 9 Antin päivää 30. marraskuuta pidettiin usein ankaran tuulisena ja taitekohtana vielä kylmempiin keleihin. Luntakin oli usein satanut jo sen verran, että reellä päästiin matkaamaan lyhyitä matkoja. Hyppää kyytiin ja matkaa nietoksia pitkin kaksi ruutua eteenpäin.
- 10 Marraskuu on karua aikaa ja näkyy myös uskomuksissa. Marraskuussa kaadettua puuta on pidetty vahvana lahoamista vastaan, joten rakennushirret on pyritty kaatamaan marraskuussa. Kuljeta puut odottamaan kevättä ruutuun numero neljätuloista.

JOULUKUU

- 11 Adventti tarkoittaa joulua edeltävää vajaan neljän viikon jaksoa. 1890-luvulta alkaen ensimmäistä adventtia on kutsuttu myös pikkujouluksi ja se on perinteisesti ollut joulukauden aloitus. Pikkujoulut ovat lähteneet elämään omaa elämänsä, mutta jää sinä nauttimaan adventtiajan hiljentymisestä kahden heittovuoron ajaksi.
- 12 Annan päivänä 9. joulukuuta aloitettiin jouluvalmistelut. Juhlavaatteet pestiin, tupa siivottiin ja leivottiin kaikki jouluun asti säilyvä niin valmiiksi kuin suinkin. Ukot raahasivat höyläpenkit sisälle ja puhdetöinä askarreltiin joululahjoja. Ankan urastuksen päätteeksi lepää yhden heittovuoron ajan.
- 13 Aikoinaan jouluisin oli tapana kirjoittaa sukulaisille ja tutuille jouluiset terveiset kirjeiden muodossa. 1800-luvun loppupuolella maamme markkinoille alkoi saapua joulukortteja, joihin ei tarvinnut kirjoittaa kuin pieni tervehdys ja lähettäjä. Tämä joudutti joulunalusajan askareita niin paljon, että saat heittää noppaa uudestaan.
- 14 Talvipäivänseisaus, jota vietetään 21. tai 22. joulukuuta, on vuoden lyhin päivä. Ajanjakso Tuomaanpäivästä 21.12. jouluun tunnettiin ennen nimellä pesäpäivät, jolloin aurinko lepäsi pesässään vuoren onkalossa. Jää sinäkin lepäämään tähän ruutuun yhden heittovuoron ajaksi.
- 15 Tuomaan päivänä 21. joulukuuta kaikkien perustöiden tuli olla tehtynä ja siitä päästiin aloittamaan joulurauha. Vielä viimeiset askareet, oljet kannettiin sisälle ja Annan päivänä pantu olut siirrettiin tynnyreihin. Joulurauhan alkamisen kunniaksi hyppää kaksi askelmaa eteenpäin.
- 16 Vuosisatojen saatossa joulu jalostui perhejuhlaksi, jossa kokoonnuttiin yhteen, hiljentymään ja rauhoittumaan talven keskellä. Rauhoittumista tarvittiinkin joulusiivouksen ja muiden valmistelujen jälkeen. Lepäile siis yhden heittovuoron ajan.
- 17 Jouluaattoillan tuloa joudutettiin leikein ja peleihin, joilla koeteltiin niin voimia kuin ketteryyttä, oveluutta ja tarkkuutta sekä voimia ja tasapainoa. Leikit veivät kaikki mukaansa niin lapset kuin aikuiset jouluateriaa odotellessa. Jää leikkimään yhden heittovuoron ajaksi.
- 18 On jouluaatto. Tuvat säteilevät valosta. Köyhän majan pieni kuusi kantaa oksillaan muutamia vaatimattomia kynttilänpätkiä, mutta ne tuottavat yhtä paljon iloa ja ihastusta, kuin suurten salien korkeat ja komeat kuusipuut. Kuusen alta löytyy myös ylimääräinen heittovuoro.
- 19 Jouluaattoon ja jouluyöhön liittyi entisaikaan paljon hämyistä mystiikkaa ja taikaa. Kotitontuille vietiin jouluaattona navettaan tai talliin kulhollinen riisipuuroa. Näin haluttiin palkita niiden suorittamat vuoden hyvät työt ja myös taata talolle ja karjalle onni tulevaksi vuodeksi.

- 20 Roomalaiset kirjasivat ylös kohtaamiensa kansojen tapoja. Näin on taltioituna kuvauksia muun muassa germaanien talven juhlasta, Yulesta, jota vietettiin sadonkorjuun kiitosjuhlanä talven pimeyden keskellä. Tästä paljon kekriä muistuttavasta juhlasta juontuu suoraan ruotsin Jul ja oma joulumme. Jää ihastelemaan talven ihmeitä yhden heitto-
vuoron ajaksi.
- 21 Joulun hiljentyminen loppui Tapaninpäivänä. Tapanina oli lupa meluta ja temmeltää, nuorimmat jäivät usein laskemaan mäkeä kylille, vähän vanhemmat lähtivät rekiäjeluille ja kiertelemään sukulaisissa. Kääriydy rekeen ja hölköttele kolme ruutua eteenpäin.

TAMMIKUU

- 22 Tammikuun pakkasilla aloitettiin havunhakkuu. Osa havuista levitettiin eläinsuojiiin alustoiksi, mutta suurin osa laitettiin hakotarhoihin tunkionpohjiksi. Havujen ansioista eläinten lanta auttoi eläinsuojia pysymään lämpiminä ja kypsytti samalla lannan peltoon sopivaksi kevät-
kylvöjä varten. Heitä noppaa uudestaan paetaksesi hakotarhan hajuja.
- 23 Loppiaisesta 6. tammikuuta alkavat Härkäviikot; juhlaton kausi, joka jatkuu aina laskiaiseen saakka. Härkäviikot olivat paluuta arkeen jouluruokapöydistä ja lämpimistä pirteistä. Käy kahden vuoron ajan iestämässä härkiä ja aloittamassa talvenselän ulkotöitä.
- 24 Nuutinpäivänä oli aikoinaan tapana kiertää talosta toiseen kestityksiä keräämässä ja viemässä joulurauhaa pois. Kansanperinteessä nuutti on tarkoittanut loppiaisen jälkeistä päivää ja vuoteen 1708 sitä vietetiinkin 7. tammikuuta. Tällöin Nuutinpäivä siirrettiin 13. päivälle, koska se oli sopivampi kirkolliseen aikatauluun.
- 25 Puhuri – pakkasen isä, kylmän ja talven henki – puskee sinua kolme ruutua eteenpäin.
- 26 Heikin päivänä 19. tammikuuta talven selkä katkeaa. Heikin päivän iltana lapset ovat kiertäneet kylän jokaisen talon vuorollaan kelloja, kulkusia ja metalliastioita helistellen ja kolistellen – juhlistaen vuoden pimeimmän ajan päättymistä ja kevään odottamisen alkamista. Hyppää riemulla siis kaksi ruutua eteenpäin.

HELMIKUU

- 27 Kynttilänpäivä 2. helmikuuta – sydäntalven viimeinen merkkipäivä, jolloin alettiin odottaa kevättä. Päivä oli otollinen myös ennustuksille. Jos kynttilänpäivänä on paljon lunta, niin laarit ovat viljaa täynnä syksyllä. Ja jos ei ole kylmä kynttelinä, povattiin hallaa heinäkuulle ja talvea keskelle kesää. Varmistele kesän säitä yhden heittovuoton ajan.
- 28 24. helmikuuta koittaa Talvi-Matti, jolloin pysähdytään ihmettelemään kevään tuloa yhden vuoron ajaksi. Se tunnetaan helmikuun paukkuvis-

ta pakkasistaan, mutta kevään ensimmäiset merkit ovat jo nähtävillä. Varikset palaavat raakkumaan, aamu aurinko sulattelee aukioita ja virtaavat joet eivät enää jäädy umpeen.

- 29 Laskiaisena pellavasatoja kasvatettiin mäkeä laskemalla; huudeltiin "pitkiä pellavia, hienoja hamppuja, rätikkäitä kun nurkanpäitä ja nauriita kuin lautasia" kelkan viuhuessa jäisiä rinteitä alas. Liu'u sinäkin aina numeroon 33 asti.
- 30 Laskiaisen jälkeen alkoi paaston aika, mutta laskiaisena oli vielä lupa herkutella. Uskomusten mukaan mitä rasvaisempaa ruoka oli, sitä isommiksi siat lihoivat. Rasvaiselle appeelle oli tarve, sillä paaston alkaminen tarkoitti lihasta ja maidosta luopumista, joten laskiaisena tuli syödä varastoon ja herkutella kuin viimeistä päivää. Jää sulattelemaan ruokia kahden vuoron ajaksi.
- 31 Karkauspäivää 29. helmikuuta vietetään joka neljäs vuosi – tosin tasa-vuosisadat ovat karkausvuosia vain, jos ne ovat jaollisia luvulla 400. Päivä on ollut suuri mullistusten juhla ja nurinkurisuuksien aikaa. Karkauspäivänä naiset saivat poikkeuksellisesti kosia miehiä. Perinteen mukaan jos mies päätti kieltäytyä kosinnasta, tämän tuli ostaa kosijalle hamekangasta. Kiiruhda katsomaan kangaskauppojen valikoi maa valmiiksi ja heitä noppaa uudestaan.
- 32 Puhuri – pakkasen isä, kylmän ja talven henki – puskee sinua kolme ruutua eteenpäin.

MAALISKUU

- 33 Aikoinaan kevätpäiväntasaus koitti 12. maaliskuuta, mutta vuonna 1582 siirryttiin gregoriaaniseen kalenteriin ja päiväntasaus uudelleen kirjattiin 21. päivälle. Nykyään päivä vaihtelee 19. ja 22. välillä riippuen planeettojen liikkeistä, mutta vanhat ajat ovat yhä taikauskon sijoja.
- 34 Palmusunnuntain ohjelmaan on kuulunut virpominen, jolla toivotettiin niin onnet kuin terveydet taloon. Vitsat jätettiin taloon ja emännät kävivät antamassa ne kevään koittaessa paimenille käteen onnea tuomaan. Virpominen on levinnyt suomeen erityisesti siirtokarjalaisten mukana. Kierrellessäsi virpomassa kulje samalla kolme ruutua eteenpäin.
- 35 21.3. on Mato-Pentin päivän. Uskomusten mukaan silloin selkärangattomamme madoista käärmeisiin nousevat talvisista kätköistään paistattelemaan päivää. Oikeasti käärmeet heräilivät uuteen vuoteen vasta huomattavasti keväämmällä. Varovaisesti astele kuitenkin kaksi ruutua taaksepäin, ihan vain varmuuden vuoksi.
- 36 Kiirastorstaina ajetaan kiirat pihamaasta kolistelemalla kaikella metallisella ja illan tullen sytytetään pääsiäisvalkiat palamaan. Katajaisten kipunoidessa tulella ja pahojen henkien kaikotessa jää yhdeksi

heittovuoron ajaksi katselemaan kipunoiden katoamista yötaivaalle.

- 37 Pitkäperjantai oli harras ja hiljainen päivä, jota vietetään ristille nauttsemisen muistoksi. Pitkäperjantaina ei töitä saanut tehdä, eikä muutoinkaan liikuskella turhaan ulkona.

HUHTIKUU

- 38 Kun hakotarhojen lannat alkoivat olla valmiit, talon lapsia lähetettiin lainaamaan naapurista muun muassa tunkiovinkkeliä tai jotain muuta olematonta esinettä. Naapurissa sitten kerrotaan, että se on lainattu toiselle naapurille ja näin tietämätöntä juoksutetaan ympäri kyliä ja hykerrellään. Jää etsimään tunkiovinkkeliä kahden vuoron ajaksi.
- 39 Aprillipäivä 1.4. saapui Hämeessä herraskartanoihin 1800-luvulla ja narraamisesta tuli myös lasten hupia. Huijattavia lähetettiin muun muassa apteekkiin hakemaan lutikanlänkiä tai villakoiran siemeniä. Suomessa oli tapana kuitenkin aprillata myös huhtikuun viimeisenä, joten hyppää neljä ruutua eteenpäin.
- 40 "Ei hullukaan huhtikuulla kylvä." Vaikka huhtikuu näyttäisi leudolle ja lämpimälle, oli odotettava kuun vaihdetta ennen kevätkylvöjä, sillä huhtikuun kylvöt oli tuomittu epäonnistumaan. Lämmin huhtikuu enteili miedon sään kostautuvan poikkeuksellisen kylmänä alkukesänä, mikä ei olisi viljelyksille hyvästä. Jää tarkkailemaan säätilaa yhden heiton ajaksi.
- 41 Suviöitä vietettiin 12-14. huhtikuuta. Varsinais-Suomessa paimenet ottivat leppätorvilla ja pukinsarvilla soittamalla aamun sarastuksen vastaan. Torvilla pyrittiin soittamaan susien suut kiinni, että ne eivät voisi syödä karjaa kesällä. Soiton raikuessa keväässä hyppää lähemmäs kesää ruutuun 43.
- 42 Yrjön päivä 23. huhtikuuta vakiintui karjanuloslaskupäiväksi. "Yrjö kantaa lehmät vaikka selässään." Eli vaikka on ollut lunta ja jäätä, on karja päästetty käyskentelemään laitumella seremoniaalisesti. Jää ihastelemaan sarvipäiden ihmetystä kevät auringosta yhden heitto-vuoron ajaksi.
- 43 Markus käelle kielen antaa, kertoo vanha kansa. Markuksen päivä (25.4.) oli päivä jolloin pellot avautuivat maamiehille äkeineen ja käet ilmoittivat kukunnallaan kevään alkavan. On tullut aika auringon, mutta kevät työt ovat vielä kesken. Palaa ruutuun 37, jotta ehdit saamaan kaiken valmiiksi.

44 MAALI